

Marek Krzysztof Przeczewski OFM Cap. *Missale Franciscanum Regulae codicis VI.G.38 Bibliothecae Nationalis Neapolinensis*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003 ss. XCIII + 643.

Wydawanie starych ksiąg liturgicznych, a zwłaszcza opatrywanie ich aparatem krytycznym, należy do najbardziej podstawowych i zarazem najtrudniejszych zadań historii liturgii. Doświadcza tego każdy, kto podejmuje się takiego dzieła. Wartość takich wydań jest nie do przecenienia. Służą one przede wszystkim głębszemu poznaniu historycznego rozwoju danego obrządku liturgicznego, jak też rozwoju liturgii chrześcijańskiej w ogólności. Krytyczne wydawanie źródeł liturgicznych stanowi ogromną pomoc w głębszym zrozumieniu historii Kościoła tego okresu, z którego one pochodzą. Ma również duże znaczenie dla studiów historyczno-filologicznych czy też historycznoliterackich.

Poznawanie źródeł liturgicznych, ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg liturgicznych, służy badaniom o charakterze teologicznym. Celem tych badań jest stworzenie teologii liturgicznej trwającej w eucharystii danego źródła i z niej wyrastającej. Taka teologia jest wyrazem i dopełnieniem teologii patrystycznej, historycznodogmatycznej i historycznomoralnej, a obok teologii biblijnej ma także odniesienie dla teologii systematycznej. Źródła liturgiczne, w tym zwłaszcza księgi liturgiczne, są uprzywilejowanym miejscem świadectwa o bogactwie sposobów obecności Chrystusa pośród różnorodnych zgromadzeń wiernych, w poszczególnych pokoleniach chrześcijan, wśród upływającego czasu. Można stwierdzić, że są one świadectwem wiecznotrwałego misterium Chrystusa-Kościoła. W nich obcuje się z kapłaństwem Chrystusa nie tylko w konkretnie jego realizacji, ale też w pełni jego potencjalności. Źródło liturgiczne zawiera doświadczenie wiary oraz wynikające z niego wyznanie wiary Kościoła w kontekście aktualizacji misterium Chrystusa. Kościół sprawuje tu pełną, dogłębną i kompletną pamiątkę tegoż misterium mocą przywołanej obecności i działania Ducha Świętego. Ten rodzaj teologii liturgicznej nie tylko daje obraz żywej

wiary Kościoła oraz życia wiernych z czasu, w którym dana księga powstała, ale pogłębia rozumienie chrześcijańskiego misterium w jego ponadczasowej aktualności i ukierunkowaniu na życie wszystkich pokoleń.

Praca o. Marka Przeczewskiego OFM^{Cap} jest przede wszystkim semikrytycznym wydaniem *Missale Franciscanum Regulae* (s. 1-590) wraz z dwoma aneksami: *Preces Feriae sextae in Parasceve Codicis C* i *Prima pars missae s. Silvestri Codicis C. Textus receptus* pochodzi z kodeksu VI.G.38 przechowywanego w Bibliotece Narodowej w Neapolu. Kodeks ten uznawany jest za jeden z najlepszych przykładów *Missale Franciscanum Regulae*, który w XIII wieku przyczynił się do upowszechnienia liturgii rzymskiej w Kościele zachodnim, gdyż zbudowany był na wzorcowej liturgii sprawowanej na dworze papieskim. Książka poprzedzona jest krótką prezentacją autorstwa specjalisty od historycznego rozwoju liturgii rzymskiej i związanych z tym ksiąg, byłego przewodniczącego Papieskiego Instytutu św. Anzelma w Rzymie – Cassiana Folsoma OSB (s. V-VI). Ponadto opracowany krytycznie tekst kodeksu poprzedza specjalistyczny wstęp autora (s. VIII-XCIII), podzielony na siedem punktów: 1° zarys problematyki; 2° poprzednie edycje kodeksu i wcześniejsze studia nad nim; 3° kontekst historyczny powstania *Missale Franciscanum Regulae* i jego dalsze dzieje; 4° omówienie *Missale Franciscanum Regule*; 5° przedstawienie manuskryptu BN VI.G.38, a więc jego opis zewnętrzny, zawartość i próby ustalenia daty powstania; 6° dokładniejsze uwagi na temat zawartości manuskryptu, czyli na kalendarz, *sanctorale*, *Ordo minorum Fratrum secundum consuetudinem romanae ecclesiae ad visitandum infirmum* oraz obrządek *commandatio animae* wraz z obrzędami następującymi bezpośrednio po śmierci, *ordo missae*, rubryki i *ordines*, msze wspólne oraz śpiew; 7° szczegółowe omówienie metody edycji tekstu manuskryptu z ukazaniem charakterystyki wydawanego tekstu (forma, stosowane skróty, interpunkcja, transkrypcja, ortografia, syntaksa i morfologia) oraz innych ważnych dla edycji elementów (aparatury krytycznej, sigła i skróty). Całość książki zwieńczona jest trafnie dobraną i podzieloną bibliografią (s. 591-595), wykazem skrótów (s. 596), szczegółowymi indeksami (s. 597-618), kolorowymi tablicami (s. 619-634) oraz dokładnym spisem treści.

Już wstępny ogląd pracy świadczy o jej ogromnej wartości. Jej promotorem jest znany specjalista w tej dziedzinie, autor prezentacji do książki Cassian Folsom OSB. Przede wszystkim jednak została ona wydana w renomowanej serii „*Monumenta Studia Instrumenta Liturgica*”, której zaplecze naukowe stanowią najwięksi specjaliści z zakresu znajomości źródeł liturgicznych i ich edycji: A. M. Triacca SDB, M. Sodi SDB, D. Medeiros SDB, M. Augé CMF, J. J. Flores Arcas OSB. Triacca i Sodi są pomysłodawcami tej serii, ale też pomysłodawcami i twórcami pokrewnej serii „*Monumenta Liturgica Concilii Tridentini*” W ramach serii „*Monumenta Studia Instrumenta Liturgica*” oraz w ramach „*Monumenta Liturgica Concilii Tridentini*” wyszły bardzo ważne źródła, które mogą być pomocą dla wielu badań o charakterze historycznym, teologicznym i filologicznym.

W celu pełniejszego zrozumienia wartości tej pracy warto przypomnieć rolę, jaką

odegrali franciszkanie i *Missale Franciscanum Regulae* w ujednoczeniu liturgii rzymskiej. Zatwierdzona przez papieża Honoriusza III w 1223 r. Reguła franciszkańska zawiera bardzo znaczące zdanie: *Clerici faciant divinum officium secundum ordinem sanctae Romanae Ecclesiae*. Zgodnie z tą myślą franciszkanie przygotowali księgi liturgiczne wzorowane na księgach stosowanych przez Kurię rzymską za czasów Honoriusza III. Księgi te zostały przekazane poszczególnym prowincjom franciszkańskim na kapitule generalnej w 1230 r. Oprócz tych ksiąg, o których mówi franciszkański kronikarz, Jordan z Giano (kronika z 1262 r.), czyli *breviaria et antiphonalia*, zostały prawdopodobnie wysłane także mszały (*Missale Franciscanum Regulae*). Mszał ten (*secundum consuetudinem romanae ecclesiae*) został w ten sposób rozpowszechniony przez franciszkanów w Kościele zachodnim. Kolejnym etapem była reforma tego mszału, zwłaszcza w części rubrycystycznej, za generalatu Haymona z Faversham (1243 r.) oraz zatwierdzenie go przez papieża Klemensa V (1305-1314). Częściowo zreformowany mszał trafił do kaplicy papieskiej i stał się bezpośrednim źródłem pierwszego drukowanego mszału rzymskiego z 1474 r. (*Incipit ordo missalis secundum consuetudinem Romanae Curie*). Ten ostatni mszał stał się podstawą do wydania *Missale Romanum* po Soborze Trydenckim w 1570 r., a pośrednio *Missale Romanum* z 1970 r., będącego owocem reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Znaczenie mszałów franciszkańskich wydanych zgodnie z Regułą (*Missale Franciscanum Regule*) wyływa więc z tego, że są one ważnym ogniwem łączącym księgi mszalne stosowane na dworze papieskim za pontyfikatu Innocentego III i Honoriusza III, a co więcej pozostają one, na dzień dzisiejszy, jedynymi świadkami liturgii Mszy świętej celebrowanej przez dwór papieski pod koniec XII i w pierwszej połowie XIII wieku.

Praca o. Marka Przeczewskiego wpisuje się w długi łańcuch badań nad kodeksem VI.G.38 z Neapolu. Długa historia tych badań świadczy o znaczeniu tego kodeksu dla historii i teologii liturgii. Początek badań sięga 1896 r., gdy niemiecki uczyony Ebner podał ogólny opis zawartości tego kodeksu i dokonał próby niekompletnego wydania samego *Ordo Missae*. Odwołują się do nich w swych publikacjach Dausend, Clop, Kennedy. W 1960 r. Raffaele Arnese opisał kodeks VI.G.38 z punktu widzenia kodeksologicznego, podając kilka wykazów części śpiewanych, sanktorału i komunau, skoncentrował się na pochodzeniu i dacie powstania. Badaczem, który najwięcej miejsca poświęcił omawianemu źródłu, był Van Dijk, który posłużył się nim w różnych próbach edycji częściowych mszału. Ponadto nazwał go „najbardziej autentyczną kopią pierwszego mszału franciszkańskiego” Do tej pory dokonano edycji wielu najważniejszych źródeł liturgicznych, jednak nikt przed o. Przeczewskim nie wydał tak ważnego dzieła jak kodeks VI.G.38 Biblioteki Narodowej w Neapolu. Wydanie go wymazuje przynajmniej częściowo białą plamę w zakresie znajomości trzynastowiecznych źródeł księgi mszalne obrządku rzymskiego.

Godna uznania jest również metoda, jaką przyjął autor opracowania i wydania kodeksu VI.G.38. Wydanie to, zgodnie z opracowaniami tak znanych specjalistów jak

R. De Zan czy J.A. Chupungco, określa autor mianem semikrytycznego. W tradycji liturgicznej, o której tutaj mowa, każdy z rękopisów stanowi dokument historyczno-liturgiczny *sui generis*, gdyż nie jest kopią wykonaną na podstawie jakiegoś abstrakcyjnego „archetypu”, lecz świadkiem różnych etapów i wielu adaptacji tekstu, który na początku stanowił pierwotne wydanie zgodne z Regułą franciszkańską. Edycja krytyczna więc, nawet samego tylko *Missale Regulae*, na podstawie kodeksów zidentyfikowanych jako należące do tej rodziny, jawi się jako dzieło bardzo ryzykowne, którego efekt byłby zbyt arbitralny, aby stanowić godne zaufania narzędzie pracy naukowej. Dlatego celem tej publikacji stało się wydanie rękopisu VI.G.38, które możemy nazwać semikrytycznym, gdyż jego zadaniem nie jest rekonstrukcja hipotetycznego archetypu, ale – z pomocą innych rękopisów należących do tej samej tradycji – odtworzenie tekstu kodeksu z zachowaniem jego własnych wariantów i poprawieniem jedynie ewidentnych błędów. Książka o. Marka Krzysztofa Przewskiego *Missale Franciscanum Regulae. Codicis VI.G.38 Bibliothecae Nationalis Neapolinensis* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2003, ss. XCIII + 643) stanowi dojrzałe naukowo opracowanie, a przez to jest cennym wkładem we współczesne badania nad trzynastowiecznymi źródłami liturgicznymi.

Ks. Bogusław Migut
Instytut Teologii Pastoralnej KUL